

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CÜİFD)
Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology (CUJFT)

CÜİFD, yılda 2 defa (15 Haziran ve 15 Aralık) Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından yayımlanan akademik bir dergidir. Yayınlanmak üzere gönderilen makaleler, ez iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur. Ayrıca intihal tespitinde kullanılan özel bir program aracılığıyla makalelerin daha önce yayımlanmamış olduğu ve intihal içermediği teyit edilir.

CUJFT, is a peer-reviewed academic journal published twice (June 15 and December 15) a year by Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas/Turkey. This journal uses double-blind review fulfilled by at least two reviewers. In addition, all articles are checked by means of a program in order to confirm they are not published before and avoid plagiarism.

CÜİF Dergisi'nde aşağıdaki alanlarda kaleme alınan akademik makaleler yayınlanır:

Temel İslam Bilimleri: Tefsir, Hadis, Kelam, İslam Hukuku, İslam Mezhepleri Tarihi, Tasavvuf, Arap Dili ve Edebiyatı; Felsefe ve Din Bilimleri: İslam Felsefesi, Din Felsefesi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Din Eğitimi, Dinler Tarihi, Felsefe Tarihi, Mantık; İslam Tarihi ve Sanatları: İslam Tarihi, İslam Sanatları Tarihi, Türk-İslam Edebiyatı, Dini Müzik; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi.

In this journal publishes academic essays that produced in the fields below: *Basic Islamic Sciences: Tafsir, Kalam, Hadith, Islamic Law, History of Islamic Sects, Sufism, Arabic Language and Literature. Philosophy and Religious Sciences: Philosophy of Islam, Philosophy of Religion, Psychology of Religion, Sociology of Religion, Religious Education, History of Religions, History of Philosophy, Logic. Islamic History and Arts: History of Islam, History of Islamic Arts, Turkish Islamic Literature, Religious Music.*

Yazım Dili / Language of Publication

CÜİFD'nin yazım dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda derginin üçte bir oranını geçmeyecek şekilde İngilizce ve Arapça ile yazılmış yazılara da yer verilebilir

The language of CUJFT is Turkish as spoken in Turkey. However, each issue may include articles in English or in Arabic as long as the number of these do not exceed one-third of the total number of articles in the issue.

Yazıların Değerlendirilmesi / Review of Articles

CÜİFD'ne gönderilen yazılar, önce Yayın Kurulunca dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun görülmeyenler düzeltilmesi için yazarına iade edilir. Yayın için teslim edilen makalelerin değerlendirilmesinde akademik tarafsızlık ve bilimsel kalite en önemli ölçütlerdir. Değerlendirme için uygun bulunanlar, ilgili alanda iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, hakem ve Yayın Kurulunun eleştirisi ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Yayına kabul edilmeyen yazılar, yazarlarına iade edilmez.

Articles submitted to CUJFT are first reviewed by the Editorial Board in terms of the journal's publishing principles. Those found unsuitable are returned to their authors for revision. Academic objectivity and scientific quality are considered of paramount importance. Submissions found suitable are referred to two referees working in relevant fields. The names of the referees are kept confidential and referee reports are archived for five years. If one of the referee reports is positive and the other negative, the article may be forwarded to a third referee for further assessment or alternatively, the Editorial Board may make a final decision based on the nature of the two reports. The authors are responsible for revising their articles in line with the criticism and suggestions made by the referees and the Editorial Board. If they disagree with any issues, they may make an objection by providing clearly-stated reasons. Submissions which are not accepted for publication are not returned to their authors.

Açık Erişim Politikası / Open Access Policy

Bu dergi; bilimsel araştırmaları halka ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracak ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır.

This journal provides immediate open access to its content on the principle that making research free available to the public supports a greater global exchange of knowledge.

Dizinlenme Bilgileri / Abstracting and Indexing

- 1- Dergimiz, **TUBİTAK - ULAKBİM SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER VERİ TABANI (SBVT)** tarafından 2012 yılı 16/1. sayısından itibaren taranmakta ve dizinlenmektedir.
CUJFT is being indexed by TUBİTAK / ULAKBİM SBVT
(Kabul Tarihi / Accepted Date: 13/11/2015)
<http://uvt.ulakbim.gov.tr/sbvt/>
- 2- **INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL**
(Kabul Tarihi / Accepted Date: 08/12/2015)
<http://journals.indexcopernicus.com/Cumhuriyet+Universitesi+Ilahiyat+Fakultesi+Dergisi,p24783453,3.html>
- 3- **OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX**
(Kabul Tarihi / Accepted Date: 08/08/2015)
<http://oaji.net/journal-detail.html?number=2120>
- 4- **TÜRK EĞİTİM İNDEKSİ**
Turkish Education Index
(Kabul Tarihi / Accepted Date: 20/04/2015)
<http://www.turkegitimindeksi.com>
- 5- **İSAM İLAHİYAT MAKALELERİ VERİ TABANI**
The Center for Islamic Studies (ISAM-Turkey) Articles on Theology Database
<http://www.isam.org.tr/>

✓ Yayınlanan makaleler için DOI numarası atanır.

The DOI number is assigned to all the articles published in the journal.

Redaksiyon ve Dizgi/ Redaction and Interior Design

Yrd. Doç. Dr. Abdullah Demir

Sekreteryaya / Secretary

Burcu DEMİR - Faruk ÖZ - Kadir AYDIN

Yönetim Yeri ve Adresi/ Executive Office and Address

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sivas/ Turkey

ilahiyat@cumhuriyet.edu.tr

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cumuilah/>

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CÜİFD),

XIX, 2 (15 Aralık 2015), ss. 223 - 241

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology (CUJFT),

XIX, 2 (December 15, 2015), pp. 223 - 241

Sayısal Nesne Tanımlayıcı/ Digital Object Identifier (DOI):

<http://dx.doi.org/10.18505/cuifd.98566>

Geliş Tarihi / Received Date: 14.09.2015

Kabul Tarihi / Accepted Date: 30.11.2015

CAHİLİYE DÖNEMİNDEN SONRA SAHÂBE ŞİİRİNİN ROLÜ

Osman Nedim YEKTAR *

Öz: Sahâbe cahiliye dönemindeki şiirlerinde kötü yönleri ıslah etmişlerdir. Bu yüzden de tamamıyla şiire karşı değillerdir. Şiirleri, içerisindeki kelime-lerin anlamlarına göre değerlendirmişlerdir. İçerisinde kötü sözlerin bulunduğu şiirleri okumamışlar ve okunmasına engel olmuşlardır. Müslüman olmadan evvel şiir ile meşgul olan sahâbe bu özelliklerini İslâm yolunda cihat ederken veya farklı hayır yollarında kullanmışlardır. Hz. Peygamber'in huzurunda ona biat ederken, savaşta, yardım talebinde bulunurken veya hüznlendiklerinde ağızlarından "günah" bir söz çıkmadan şiir okumuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Arap Şiiri, Sahâbe, Sahâbe Şiiri, Rol.

The Role of Companions' Poetry After The Era of Ignorance

Abstract: Companions changed the bad aspects in the poetry of ignorance era. Therefore, they are not totally opposed to the poetry. Poems were evaluated in accordance with the meaning of the words in them. They

* Yrd. Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (osmannedimyektar@hotmail.com).

** CÜİFD, yılda 2 defa (15 Haziran ve 15 Aralık) Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından yayımlanan akademik bir dergidir. Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler, ez iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur. Ayrıca intihal tespitinde kullanılan özel bir program aracılığıyla makalelerin daha önce yayımlanmamış olduğu ve intihal içermediği teyit edilir.

** CUJFT, is a peer-reviewed academic journal published twice (June 15 and December 15) a year by Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas/Turkey. This journal uses double-blind review fulfilled by at least two reviewers. In addition, all articles are checked by means of a program in order to confirm they are not published before and avoid plagiarism.

didn't read the poems in which bad words were found and didn't let them to be read. Companions who had engaged with poetry before being Muslims, used that for jihad or for different charities in Islam. During the allegiance to the Prophet in front of him, during the war, during the request for assistance and in sadness, did they read poems without saying any words which mean 'sin'.

Keywords: Arabic Poetry, Companions, Poems Companions, Role.

GİRİŞ

Sahâbe, yaşadığı Arap coğrafyasında kendilerini şiirden soyutlamış değillerdi. Çocukluklarında, ailelerinde şiirin en zirve yaptığı bir çevrede yaşadılar. Aralarında şair olan veya mesleği şairlik olan sahâbiler vardı. Bunlar, Müslüman olduktan sonra nasıl bir değişim ve gelişim yaşadılar? Hayatlarından şiiri Müslüman olunca silip, attılar mı? Yoksa şiire ayrı bir rol mü yüklediler? Bu rol neydi? Bu sorulara metot olarak şu şekilde cevap aradık:

Sahâbe arasında şiirin rolünden önce sahâbenin şiirden ne anladığı önem arz etmektedir. Zira "rol" ya da "bir meselede faaliyet gösterebilmek" belli özellikler ile olur. Bu yüzden sahâbe şiirinin rolünü belirlemeden evvel yaşadıkları çevrede söylenen cahiliye şiirini kısaca tanıyarak sahâbe şiirine adım atmayı doğru bulduk. Ardından rivayet ilmindeki sıhhat hassasiyeti içerisinde hadislerde rivayet edilen bazı sahabe şiirlerinden hareketle sahâbe şiirinin rolünü belirlemeye çalışacağız.

1. CAHİLİYE ŞİİRİNDEN SAHÂBE ŞİİRİNE GEÇİŞ

Sahâbenin yaşadığı Arap yarımadasında şiirin tarihsel bir geçmişi bulunmaktadır. Hicaz, Yemen bölgesinde Milâdi I. Yüzyıl başlarında şairlerce kaleme alınmış pek çok şiir günümüze ulaşmıştır.¹ Bu şiirler Arapların örf, adet ve geleneklerini yansıtan en büyük bilgi kaynağı olmuştur.² Sonraki dönemde sahâbe arasında da bilgi kaynağı olma özelli-

¹ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, İstanbul: Beyân Yayınları, 2009, II, 626, 627.

² Bölge farklılığı olmasına rağmen bunlar arasında dil ve vezin kuralları arasında bir farklılık görülmemektedir. İşin daha da tuhaf tarafı bunlarla Kur'an'ı dil özellikleri açısından karşılaştırdığımızda bir farklılık görülmemektedir. Bu şiirler, çocuk ninnilerini, su arayan kâşiflerin tecrübelerini aktarır. Dolayısıyla Araplar arasında şiirin tarihsel bir değeri vardır. (Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 626, 7.) Arap şiirinde en eski örneklerin Âdem (as.)'a, İblîs'e, Cebrâil (as.)'e ait olduğu söylenen bazı beyitler, şiir ravîleri ta-

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

ğini korumuştur.³ Hz. Peygamber sahâbenin hayatından şiiri çıkarmak yerine onu ıslah eden bir tutum içerisinde olmuştur. İçerisinde güzel sözlerin olduğu şiirler güzel kabul etmiştir.⁴ Sahâbenin şiire düşkünlüğünü göz önüne alarak şiire İslami bir misyon yüklemiştir.⁵ “Deve, yavrusuna düşkün olduğu gibi Araplar da şiire düşkündür.” ifadesi, Arap dilcileri tarafından nakledilmiştir.⁶

Hz. Peygamber’in sahâbesi arasında en meşhurlarından Hassân b. Sâbit (ö. 682), Lebid (ö. 660), Amir (ö. 7-628), Abdullah b. Revâha (ö. 8-629), Ka’b b. Mâlik (ö. 50/670) gibi cahiliye devrinde de şair olan sahâbîler bulunmaktaydı.⁷ Ebûbekir (ö. 13-634), Ali (ö. 40-660), Berâ b. Azib (ö. 691), Enes b. Mâlik (ö. 93-712), Abdullah b. Abbâs (ö. 68-687), Amr b. As (ö. 43-663), Abdullah b. Zübeyr (ö. 73-692), Aişe (ö. 57-676), Muaviye b. Ebî Süfyân (ö. 60-680) gibi sahâbîler de İslam geldikten sonra şiir okuyan, cahiliye şiirini nakleden bazı sahâbedendi.⁸ Bu sahâbelerin yanı sıra şiir, sahâbe kadınları arasında da yaygındı. Hz. Peygamber’in eşi Ümmü Seleme (ö. 57-667) annemiz kadın şairlerden birisiydi.⁹ Aişe (ö. 57-676) de Arap şiiri ve tarihi konusunda çok iyi bir seviyedeydi. Onun bu konuda temayuz etmesinin nedeni Ebûbekir’in kızı olmasıydı.¹⁰ Çünkü Araplar arasında Ebûbekir’den daha iyi ensab ilmini bilen başka birisi

rafından uydurulmuştur. İsmail Durmuş, “Şiir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 2010, XXXIX, 145.)

³ Harun Öğmüş, *Cahiliye Döneminde Araplar*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s. 20.

⁴ Darekutnî, Ali b. Ömer, *Sünen*, thk. Şuayip el-Arnâvut, Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2004-1424, V, 274.

⁵ Mehmet Yalar, “İslâmî Arap Şiiri ve Hz. Peygamber”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, (2009), s. 68, 69, 72.

⁶ el-Kureşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebî’l-Hattâb, *Cemheretu Eş’âri’l-Arap*, Beyrut: Basım Yeri Yok, 1424, I, 20.

⁷ Hz. Peygamber’in huzurunda (ö. 9)’da müslüman olan Uzre kabilesinin başkanı Zemil b. Amr’da çok iyi bir şairdi. Aynı zamanda kavminin lideriydi. Rasûlullah’ı öven şiirler yazmıştır. (Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 438.) Benî Temîm kabilesinin heyetinde şairlik ve hatiplik yapan Ebû Amr’da Hz. Peygamber’in huzuruna kavmini temsilen çıkardı. (Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 196.)

⁸ Aynî, Bedruddin Ebu Muhammed, *Umdedü’l-Kârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2001, XII, 288.

⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 565.

¹⁰ Ahmed Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayip el-Arnâvut, Beyrut: Basım Yeri Yok, 1998-1419, VI, 67; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 664.

yoktu.¹¹ Arapların ünlü kadın şairi Hansâ (24/645)'da cahiliye devrinde muallaka sahibi şairlerdendi.¹²

İslam geldikten sonra şiirin sahâbe arasında varlığını sürdürmesinin nedeni belli şartlar dahilinde şiire müsaade edilmesiydi. Kuran da şiirle ilgili ilk inen ayette her konuda yalan yanlış şiir söyleyen şairler yerilmiştir.¹³ Bu ayette Arap yarımadasında tarihsel bir geçmişe ve üne sahip şiir ve şairler kötülenmişti. Çünkü toplumda direkt ve dolaylı şiirle meşgul olmayan neredeyse hiç kimse yoktu. İnsanlar yıl içerisinde yazılan şiirleri dinlemek için panayır günlerini heyecanla beklerlerdi. Arap yarımadasının en meşhur şairleri, Sakif kabilesinin yaşadığı yerde kurulan Ukaz panayırına gelirlerdi.¹⁴ Ünlü kadın şair Hansâ (24/645), buraya düzenli olarak gelirdi. Araplar bu panayıra uluslararası bir hüviyet kazandırabilmek için Arabistan'ın doğu, batı, güney, kuzey kesimlerinde oturan kabilelerin ve hükümdarlıkların şairlerini buraya davet ederlerdi.¹⁵ Burada okunan şiirlerin konularına bakıldığında "mücadele, kavmiyetçilik, kadın vb."¹⁶ mevzuların şiirlere konu edildiğini görmekteyiz. Cahiliye dönemi şiirlerine İslam değerleri açısından bakıldığında bu şiirlerde ahlâkî bir takım kurallara uyulduğu söylenebilse de İslam'ın ilkeleleriyle birebir örtüştüğünü söylememiz mümkün değildir. Çünkü bu dönemde kabileler arası savaşlarda şairlere biçilen rol, "kin ve hakaret" cümlelerini telaffuz etmekten başka bir şey değildi. Bunların şiirlerinin de hakkaniyet, inançla bağdaştığı söylenemez.¹⁷ Örneğin sonradan Müslüman olan Lebid (ö. 660)'in cahiliye dönemi bazı şiirlerinde "İçki ortamlarını, aşk, sulama, ziraat vb." hususları resmettiğini görmekteyiz.¹⁸ Bu

¹¹ Müslim, Ebû'l-Hüseyin b. El-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, Tahric: Muhammed b. İyâdî, Kahire: Mektebetü's-Safâ, 2003-1424, Fezâilü's-Sahabe, 157.

¹² İbn Abdî'l-Berr, Ebû Ömer, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashab*, Lübnan: Mektebetü'l-Asriyye, 1431-2010, III, 210; Rasûlullah zamanında müslüman olan Arap edebiyatının en ünlü kadın şairi Hansâ (24/645) Benû Süleym kabilesinin ileri gelenlerinden birisiydi. Kavminin ileri gelenleriyle birlikte Medine'ye gelerek müslüman oldu. (İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, III, 210.)

¹³ Şuarâ, 26/224.

¹⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 404.

¹⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 629.

¹⁶ Öğmüş, *Cahiliye Dönemi*, s. 80-83.

¹⁷ Yalar, "İslâmî Arap Şiiri", s. 62.

¹⁸ Abdurrahman Özdemir, "Muallaka Şairi Bir Sahabi: Lebid (ö. 660) b. Rabia", *İslâmî İlimler Dergisi*, (2006), s. 123.

ortamda inen “Şairlere gelince onlara da sapıklar uyarlar...”¹⁹ ayeti bütün sahâbeyi her ne şekilde olursa olsun şiiire karşı durmaya sevk etti. Abdullah b. Revâha (ö. 8-629), Ka’b b. Mâlik (ö. 645) Hassân b. Sâbit (ö. 682) ağlayarak Hz. Peygamber’e geldiler. “Helak olduk.” dediler.²⁰ Bunun üzerine “Ancak iman eden, salih amel işleyen ve Allah’ı çokça zikredener bunların dışındadır.”²¹ ayeti indi. İbn Abbâs (ö. 68-687) ikinci gelen ayetin bir evvelki ayeti neshettiğini belirtmiştir.²² Bu an, sahâbe arasında şiirin geleceğinin belirlenmesine bir milat olmuş oldu. Ayette geçen “sapıklar” dan murat kimlerdi?” bu soruya cevap arandı. İbn Abbâs ayette geçen “sapıkların uyduğu şairler” den muradın “İnsan ve cinlerin kâfir şairleri olduğunu haber vermişti. Bunlar para karşılığında insanların onurlarını zedelerlerdi.²³ Ayrıca bunlar zaman zaman Hz. Peygamber’i hicvederlerdi.²⁴ Böyle bir ortamdan sıyrılıp Müslüman olan Lebid (ö. 660) ünlü, muallaka sahibi bir şair olmasına rağmen, şiiri kazanç kapısı olarak görmedi. Hatta yokluk içerisinde vefat etti. Kendisine bağışlanan yüz deveyi dahi sahâbe kardeşlerine ikram etti. Hayatının sonuna kadar vaka, sükûnet ve ahde vefa ile yaşadığı nakledilir.²⁵ Dolayısıyla sahâbe şiirlerini değil. En başta karakterlerini ıslah etmişlerdi. Şiirlerini zaten Hz. Peygamber zamanında düzeltme fırsatı bulmuşlardı.

Hz. Peygamber tarafından “Hangi konuların sahâbe şiirinde geçmesi isteniyor veya istenmiyordu?” Bu soruda sahâbe arasında cevabını aradı. Cahiliye şiiri tamamıyla kötü değildi. Bu dönemde yazılan Arap

¹⁹ Şuarâ, 26/224.

²⁰ Kamil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Terc: Kamil Miras, Ankara: Emel Matbaacılık, 1980, XII, 155.

²¹ Şuarâ, 26/227.

²² Kurtubî, Ebû Abdillâh Ebûbekir, *el-Câmî li-Ehkâmî'l-Kur’an*, Dâru Âfâkî'l-Arabî, Kahire: 1431-2010, XIII, 118, 119.

²³ Azîmâbâdî, Ebû Abdîrrahman Şeref, *Avnu'l-Ma'bûd Alâ Şerhi Süneni Ebî Dâvûd*, Beyrut: Dâru İbni Hazm, 1426-2005, II, 2290; Kurtubî, *Ehkâmî'l-Kur’an*, XIII, 118; Kurtubî, müşrik veya isyânkar bir şaire bahşiş vermenin haram olduğunu belirtir. Zira ona verilen bahşiş, bu kişinin ma’siyete dalmasına yardımcı olacaktır. Bu yüzden bu kişi daha çok haram işleyecektir. Eğer kişi, bir mazerete sığınıp bahşiş vermekten sıyrılmıyorsa, bu sefer ırzını koruma niyetiyle böyle bir kişiye bahşiş verebilir. Verdiği bu bahşişe, sadaka sevabı verilir. Çünkü kişinin ırzını korumak için harcadığı her şey sadakadır. (Kurtubî, *Ehkâmî'l-Kur’an*, XIII, 118.)

²⁴ Azîmâbâdî, *Avn*, II, 2290.

²⁵ Özdemir, “Lebid”, s. 121.

şairlerine bakıldığında ahlâksızlığa karşı bir duruş sergilendiğini görmekteyiz. O dönemdeki Grekçe kitabelerdeki şiirlerde kadınların ve malların ortak kullanımı serbestti. Mecûsi Huvezvagdas kanunlarında da bu serbestliği görmekteyiz. Fakat Araplar nesep temizliğine son derece önem verdiklerinden, Arap'ın arşivi olduğunu söyledikleri²⁶ şiirlerinde bu tür ahlâksızlıklara karşı çıkmışlardı.²⁷ Hırsızlar ve hırsızlık, toplumun genel ahlâk kurallarıyla ilgili şiirler zaman zaman yazılmaktaydı.²⁸ Acaba bu çıkışlar sahâbe şiirinin İslamlaşmasına yeterli miydi? Bu sorunun cevabı aslında sahâbe şiirini iyi tahlil etmekten geçmektedir.

Şair olan sahâbelerin şiirlerine baktığımızda onların müslüman olduktan sonra şiirlerini İslam'a göre şekillendirdiklerini görmekteyiz.²⁹ Şa'bî (ö. 104)'den nakledilen maktû bir hadîste bu konu şu şekilde geçmektedir. Şa'bî (ö. 104) şöyle dedi: "Biz Kâbe'nin avlusunda otururken – Rasûlullâh'ın sahâbesinden zannettiğim bazı kimseler- birbirlerine şiir okuyorlardı. Derken Abdullah b. Zübeyr (ö. 73-692) bizim önümüzde durdu. Ardından: "Harem de ve Ka'be'nin etrafında karşılıklı şiir okuyorsunuz ha?" deyince onlardan birisi şöyle dedi: "Ey İbnü'z-Zübeyr! Muhakkak Rasûlullâh içerisinde kadınların konu edildiği ve ölümlerinin ululaştırıldığı şiirleri yasaklamıştı." dedi.³⁰ Hansâ (24/645)'nin müslüman olmazdan önceki şiirlerinin de cahiliye devri şiirlerinin özelliklerinden farklı olduğunu söyleyemesek de Müslüman olduktan sonra şiirlerinde cihadı ön plana alan konulara yer verdiği bir gerçektir. Üç oğlunu da Kadisiye savaşında şiir okuyarak şehitliğe adeta yolcu etmiştir.³¹ Cahiliye

²⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 27.

²⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 300.

²⁸ Ali Bardakoğlu, "Hırsızlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1998, XVII, 385.

²⁹ Onlar ütopya ve vehimlere kapılmadan gerçek hayatın çirkin ve çarpık yüzünü bir tarafa atarak üstlendikleri ilâhî misyonu şiirle gerçekleştirmiş kimselerdi. Seyyid Kutup, *Fi-Zilâli'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 2003-1423, V, 2622.

³⁰ Tahâvî, Ebû Câfer, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zehra- Muhammed Seyyid, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994-1414, IV, 297.

³¹ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, III, 211, 212.

döneminde de dillenen yaşlılık, gençlik, cömertlik konularına yer veren şiirler yazmıştır.³²

Sahâbe Müslüman olunca tevhide önemseyen şiirlere öncelik vermiştir.³³ Bazen putların kendi ağızlarından batıl olduklarını ifade eden şiirler yazmışlardır.³⁴ Bu durum, bize sahâbe şiirinin özellik açısından cahiliye devrinde yazılan şiirlerden farklı olduğunu göstermektedir. Sahâbe şiiri gerek Hz. Peygamber döneminde ve gerekse Hulefa-i Raşidin döneminde cahiliye döneminden farklı bir özelliktedir.³⁵ Bu özelliğiyle sahâbe şiirinin Hz. Peygamber devrindeki rolü bundan sonraki konu başlığımız olacaktır. Bunun tespitini de öncelikli olarak hadis kaynaklarını inceleyerek yapmaya çalıştık.

2. SAHÂBE ŞİİRİNİN ROLÜ

1. Sahâbe Arasındaki Kırgınlıkları Yok Etmesi

Buhârî ve Müslim'in ortak rivayet ettiği bir hadisle konumuza başlamak istiyoruz. İnceleyeceğimiz hadiste daha evvelden Hz. Aişe (ö. 57-676)'ye iftira atmaktan dolayı celde cezası almış Hassân b. Sâbit (ö. 682)³⁶ ile Hz. Peygamberin hanımı, müminlerin iffetli annesi Aişe (ö. 57-676) arasında geçen bir olayda Hassân'ın Aişe (ö. 57-676)'ye şiir okuduğunu görmekteyiz. Müslim'in lafzî rivayete önem vermesinden dolayı metni ondan naklediyoruz: "Mesrûk (ö. 63-683)'tan rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: "Bir defasında Aişe (ö. 57-676)'nin yanına girdiğim sırada Hassân b. Sâbit (ö. 682) Aişe (ö. 57-676)'ye bir takım şiirler okuyordu. Bu beyitlerde kendisini överek şöyle söylüyordu:

"وتصبح غرثي من لحوم الغوافل" ³⁷ "حسان رزان ما تزن بريية" "Hassân senin de hiç kuşku duymayacağın gibi akli tam birisidir. Yanında olmayanların

³² Bunlar Hansâ (ö. 24/645)'nin sîretinde nakledilmektedir. Fakat tarihleri yazılış tarihleri net olarak bilinmemektedir. (İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi-Temyîzi's-Sahâbe*, Lübnan: Beytu'l-Efkâr, 2004, s. 1675, 1676.)

³³ Müslim, *Fezâilü's-Sahabe*, 157; Özdemir, "Lebid", s. 124.

³⁴ Heysemî, Ebûbekir, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414, VIII, 445.

³⁵ Durmuş, "Şiir", XXXIX, 147-8.

³⁶ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, III, 195, 196.

³⁷ Müslim, *Fezâilü's-Sahabe*, 155, (Ayrıca Bakınız: Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Câmiu's-Sahih*, Musahhah ve Mudakkik Takdîm Muhammed Ahmed el-Hallâf, Lübnan: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, ts., Meğâzi, 34.)

gıybetini yaparak onların etlerini yemek suretiyle açlığını doyuran biri değildir.” Bunun üzerine Aişe (ö. 57-676), “Fakat sen böyle birisi değilsin?” dedi. Mesrûk (ö. 63-683), Aişe (ö. 57-676)’ye, -Hassân’ın daha evvelki iftirasını kastederek- “Allah -Onlardan bu günahın büyüğünü yüklenen içinde çok büyük bir azap vardır-³⁸ buyurmuşken, O’nun senin yanına girmesine niçin izin veriyorsun?”³⁹ deyince, Aişe (ö. 57-676) “Gönül gözü kör olmaktan daha şiddetli bir azap mı var ki? Muhakkak ki Hassân Rasûlullâh’ı savunan onun adına (düşmanlarını) hıvceden birisidir.”⁴⁰ demiştir.

Aişe (ö. 57-676)’nin kendisine daha evvelden iftira atanlara az da olsa uymuş birisinin sırf Rasûlullâh’ı seviyor diye evinde ondan şiir dinlemesi, hayran olunacak bir durumdur. Hassân bir başka şiirinde de “Şerefim Muhammed’in şerefine sizin (şerrinizden) korumak için korunaktır.”⁴¹ diyerek tövbe-kâr olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Aişe (ö. 57-676)’nin nezahetini, asâlet ve faziletini şu şiiriyle ifade etmiştir.

حليمة خير الناس ديناً ومنصباً نبي الهدى والمكرمات الفواضل الناس
عقيلة حى من لؤي بن غالب كرام المساعي مجدها غير زائل
مهذبة قد طيب الله خيمها وطهرها من كل شين وباطل
له رتب عال على الناس فضلها تقاصر سورة المتطاول⁴²

Hidâyet, şerefler ve faziletler nebîsinin, din ve mensûp bakımından insanların en hayırlısının helâli,

En şerefli işlere çaba gösteren Lueyy b. Galib mahallesinin en değerli hanımefendisi, onun şerefi hep devam edecektir.

O, kişiliğini Allah’ın güzel kıldığı, her türlü leke ve bâtil sözden de temizlediği bir ahlâk sahibidir.

İnsanlar üzerinde yüksek rütbeleri olan, faziletini sûre-i mutatâvelerin⁴³ özetlediği bir rütbesi vardır.

³⁸ Nûr, 24/11.

³⁹ Mesrûk, burada daha evvel meydana gelen ifk hadîsesinden dolayı, Aişe (ö. 57-676)’den tedbirli olmasını istiyor. Zira Hassan b. Sâbit (ö. 682) ifk hadîsesi sırasında Abdullah b. Übeyy (ö. 9-630)’in iğvasına kapılmıştı. Buhârî, Megâzî, 171; Zebidî, *Tecrîd*, VIII, 94.

⁴⁰ Müslim, Fezâilü’s-Sahabe, 155.

⁴¹ Hassân, bu beytini Hz. Aişe (ö. 57-676)’ye atılan iftiraya karşı söylemiştir.

⁴² Zebidî, *Tecrîd*, VIII, 97.

Hassân b. Sâbit (ö. 682) bu şiirde Aişe (ö. 57-676)'in Hz. Peygamber'in yüce hanımı olduğunu belirtmektedir. Ona atılan iftiraların hepsinin asılsız olduğunu itiraf etmiştir. Bu durumun Allah tarafından ayetle te'yyid edildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca Aişe (ö. 57-676) ve onun ailesini hayırlı işlere hep önderlik ettiğini ifade etmiştir.⁴⁴

Aişe (ö. 57-676) de Hassân b. Sâbit (ö. 682)'i Rasûlullâh'ı sevmesinden ve onun düşmanlarına karşı onu savunduğu için bağışladığını anlıyoruz. Bir defasında Hassân için "Onun cennetliklerden olduğunu umarım." demiştir. Bu söz, Hassân'ın Allah katındaki bağışlanmasını talep ettiğini gösterir.⁴⁵

Hassân b. Sâbit (ö. 682) hakkında kavmi, "Allah, nâmuslu kadınlara iftira edenlere dünyada ve ahirette lânet etmiştir. O, Aişe (ö. 57-676)'ye iftira edenlerden birisiydi. Hakkında celde cezası, iftira atmasından dolayı vacip oldu." şeklinde cümleler sarfetmelerine rağmen Aişe (ö. 57-676), bunların hiçbirisine kulak asmamıştır. Onu affetmiştir.⁴⁶

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden şunu ifade etmemiz mümkündür: Sahâbe arasında şiir, onlar arasındaki kırgınlıkları yok edici bir etkiye sahipti. Sahâbe'nin âdil olduğu konusunda bir ihtilaf bulunmaktadır. Fakat günah işlemeyecekleri konusunda da bir garantileri yoktur. Çünkü onlar ismet sıfatına sahip değillerdi. Dolayısıyla her insan arasında vuku bulabilecek kırgınlıkların onlar arasında olması pek tabiidir. Önemli olan bu kırgınlıkların sona erdirilmesidir. Bu da Aişe (ö. 57-676) ile Hassân b. Sâbit (ö. 682) arasında aşılmıştır. Bunun bir başka delili, Hassân b. Sâbit (ö. 682)'in fezâline dair gelen rivayetlerin pek çoğu Aişe (ö. 57-676) tarafından bize ulaşmıştır. Bir başka deyişle, Aişe (ö. 57-676) bu rivayetlerde bulunmasaydı bu hadîslerden belki de haberimiz olmayacaktı. Bu riva-

⁴³ Sûre-i Mütâvel: Sabah Namazı'nda okunan uzun sûreler. (Örneğin, Nûr Sûresi.) Aynî, *Binâye*, II, 657.

⁴⁴ Burada Hassân'ın Aişe (ö. 57-676)'nin huzurunda şiir okuması akla gelebilir. Hassân Hz. Peygamber'in hâne-i saâdetinde şiir okurdu. Bu durumun ona has olduğu söylenebilir. Çünkü Allah müminlerden Hz. Peygamber'in hanımlarıyla perde arkasından konuşmayı emir buyuruyor. "Ey iman edenler! Hz. Peygamber'in eşlerinden bir şey istediğinizde perde arkasından isteyin. (Ahzâb, 33/53.)"

⁴⁵ Zebidî, *Tecrîd*, VIII, 97.

⁴⁶ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, III, 195, 196.

yetlere bakıldığında bir tanesi mevkûf, iki tanesi de tasrîhen merfû⁴⁷ olarak gelmiştir.⁴⁸

İmâm Şâfiî (ö. 204) bu hadisten hareketle şu hususu belirtir: “Aslında şiir tamamen zararlı veya tamamen faydalı bir şey değildir. İçerisinde dînen güzel sayılan hususların olduğu, toplumu ıslah edici şiir güzeldir. İçerisinde dînen sakıncalı sayılan hususların olduğu, toplumu bozan şiirler çirkindir.”⁴⁹

2. İletişim Vasıtası Olması

Şiir, Arap toplumunda eskiden beri kullanılan bir iletişim aracıydı. Bu, İslam geldikten sonra da devam etti. Bu iletişim, bazen sahâbe arsında bazen sahâbeyle Hz. Peygamber arasında olabiliyordu. Ebû Talip Seleme b. İyâd Mekke’de Müslüman olup müşriklere Müslüman olduğunu haykırınca onları kızdırdı. Bunun üzerine Ebû Talip “Hayra götüren ve irşâd eden bir topluluğa biat edenlere Allah mükâfatını versin...” şeklindeki dizelerini okudu.⁵⁰ Sahâbe şiiri kendi arasında sevinç kaynağına vesile olacak iletişim vasıtası olarak kullandığı gibi müşrikler arasında ayrılık vesilesi de kılabilirdi. Hz. Peygamber düşmanı olduğu toplumun içerisinde ne olup bittiğini takip ederdi. Ülkesindeki bir iç karışıklık nedeniyle Yemen’in ileri gelenlerinden Ebû Uzeyhir, Mekke’ye sığındı. Mekke’de reisti. Yemenlilerle arasında bir ittifak söz konusuydu. Ebû Süfyân (ö. 34-653) bu kişiyi ülkesinde koruyacağına dair güvence vermişti. Fakat, bu kişi Mekke’nin önde gelen başkanları tarafından öldürüldü. Ebû Süfyân (ö. 34-653) kâtile kısâs cezası uygulaması gerekirken onu cezasız bıraktı. Bu dönemde şiirler, toplum üzerinde günümüzdeki medya organları gibi etkiliydi. Hz. Peygamber Hassân b. Sâbit (ö. 682)’ten bu konuda bir şiir yazmasını istedi. Bu şiir Medine’den Mekke’ye ulaştı. Mekke’de halk arasında bu şiir hızla yayıldı. Maktûlün velileri bu olayı duydular. Ülkelerine gelen Mekke’lileri Yemen’de öldürdüler. Mek-

⁴⁷ Tasrihen Merfû: Bir sahâbinin “Rasûlullâh’ı şöyle derken-yaparken işittim-gördüm” veya “Rasûlullâh şöyle buyurdu:” şeklinde Rasûlullâh’ın söz, fiil ve takrîrini açıkça semâ’ya (işitmeye) delalet eden lafızla nakletmesidir. İbn Hacer, *Nüzhetü’n-Nazar Şerhu Nuhbeti’l-Fiker*, Dâru İbnu Recep, 2006, s. 126.

⁴⁸ Bakz. Müslim, *Fezâilu’s-Sahabe*, 155, 156, 157.

⁴⁹ Kurtubî, *Ehkâmi’l-Kur’an*, XIII, 117.

⁵⁰ İbn Abdi’l-Berr, *el-İstiâb*, I, 356.

ke'nin ticaretini felce uğrattılar. Ebû Süfyân (ö. 34-653) zor durumda kaldı. Kendi kabilesi dahi ona karşı cephe aldı.⁵¹

Yukarıdaki örnekler sahâbe ile müşrik toplumu ilgilendiren şiirlerdi. Şiir Hz. Peygamber ile sahâbe arasında da iletişim vasıtası olabiliyordu. Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Ebûbekir ve Bilâl Habeşî rahatsızlanmışlardı. İki de hasta bir vaziyette aynı odada kalıyorlardı. Ardından birbirlerine şiir okumaya başladılar. Bu olayı Aişe (ö. 57-676) Hz. Peygamber'e haber verince Hz. Peygamber onlar için dua etmişti. Bu olayı Buhârî (ö. 256-867) Aişe (ö. 57-676)'den şu şekilde nakletmektedir: Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Ebûbekir (ö. 13-634) ve Bilâl Habeşî (ö. 20-641) rahatsızlandılar. Ben onların yanlarına girdim. Onlara: "Ey babacığım kendini nasıl hissediyorsun? Ey Bilâl kendini nasıl hissediyorsun?" dedim. Ebûbekir'in ateşi çıktığında şu beyti okudu:

كل امرئ مصبح في أهله والموت أدنى من شرك نعله

Ölüm, ayakkabısının bağından kendisine daha yakın bir durumdayken

Her kişi, ailesinin yanında sabahlıyor.

Bilâl sıtma nöbeti geçirmesinden dolayı ağladığı⁵² sırada sesini yükselterek şöyle diyordu:

ألا ليت شعري هل أبيتن ليلة
و هل أردن يوما مياه مجنة
بواد وحولي الأخر و جليل
و هل يبدون لي شامة أشابة و طفيل

Ah! izhir ve celîl⁵³ otuyla dopdolu bir vadide gecelerken mi şiir okuyacaktım,

Mecinne çarşısında olmayı hiç ister miyim? Ve gençliğim ve çocukluğum⁵⁴ artık bana gözüdürler mi?

Aişe (ö. 57-676), Rasûlullâh'a ikisinin durumunu haber verince Rasûlullâh, "Allah'ım bize Mekke'yi sevdirdiğin gibi, hatta daha fazla şekilde Medine'yi sevdirdi. Orayı bize sağlık vesilesi eyle! Oranın sa'ını ve

⁵¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 870.

⁵² Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, X, 370.

⁵³ Ölü kefenlenirken kefene sürülen kokulardır.

⁵⁴ Şabbe ve tufeyl şeklinde okuyanlar bu şekilde mana vermişlerdir. "Şamme ve tufeyl" şeklinde gelen Buhârî nüshaları da vardır. Bu sefer anlam, Şamme ve Tufeyl dağları bir daha gözüme gözüdür mü? Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XVII, 87.

müddünü⁵⁵ bereketli kıl! Oranın hummasını kaldır! Hummayı cuhfeye ver!⁵⁶

Yukarıda verdiğimiz hadîste sahâbenin hastalık anlarında ölümle ilgili şiirler okudukları görülmektedir. Hz. Peygamber onların bu üzüntüsünün kalkması için dua etmiştir. Bir başka örnekte Amir b. el-Ekvâ ismindeki bir sahâbenin savaşa giderken şiir okumasını beğeniyor. “Allah ona merhamet etsin.” şeklinde ona duada bulunuyor.⁵⁷ Bu iki örnekte şiirin Rasûlullâh ile sahâbesi arasında bir iletişim vasıtası olduğu anlaşılmaktadır. Burada sahâbe, şiiri Hz. Peygamber’den duaya mazhar olmak için araç yapıyor.

Hz. Peygamber ile sahâbe arasında şiirin bir iletişim aracı olması farklı konularda olabiliyordu. Sahâbe Müslüman olurken Rasûlullâh’ı medehederdi. Mâzin b. Amr Benî Temîm, Müslüman olduğu esnada Rasûlullâh’ı metheden bir şiir okudu.⁵⁸ Hz. Peygamber ile sahâbe arasında biat yapılırken, sahâbenin şiir okudukları hadîs kaynaklarında geçmektedir. Örneğin Dirar b. Ezver, Hz. Peygamber’e biat ettiği esnada şiir okuyor. Hz. Peygamber’de onun şiir ile yaptığı biatını kabul ediyor.⁵⁹ Bir başka rivayette Hz. Peygamber’in amcası Abbas Hz. Peygamber’e şiir okumak istediğini söylüyor. Hz. Peygamber’de ona müsaade ediyor. Bunun üzerine Abbas “Sen doğmakla yeryüzüne güneş gibi doğdun, Senin nurunla ufuk nurlandı” mealindeki şiiri okuyor.⁶⁰ Bu şiirde de sahâbe Hz. Peygamber’e olan sevgisini dile getiriyor. Buna benzer pek çok şiirin sahâbe tarafından söylendiği nakledilmektedir.⁶¹ Bu konuda farklı sayılabilecek diğer bir örnekte sahâbenin, irtidat etmeyle ilgili bir olayı Hz. Peygamber’e şiirle bildirmesidir. Bu olayda Müseyleme’nin yalancı peygamber olarak çıkışıyla birlikte bazı Arap kabileleri dinden

⁵⁵ Ağırılık birimleridir.

⁵⁶ Aynî, kendi çağında Cuhfe’de Yahûdilerin oturduğunu belirtmiştir. Aynî, *Umdetu’l-Kârî*, XVII, 87.

⁵⁷ Buhârî, *Megâzî*, 335; Taberânî, *Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, Mu’cemu’l-Kebir*, Tahric: Muhammed el-Asyûti, Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2007, VIII, 233.

⁵⁸ *İbn Abdilberr, el-İstiâb*, I, 90, 91.

⁵⁹ Heysemî, *Mecmâ*, VIII, 233.

⁶⁰ Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebir*, III, 96.

⁶¹ Heysemî, *Mecmâ*, VIII, 446, 449.

döndüler. Fakat Ta'y kabilesi dinden dönmedi. Bu durumu Halid b. Velid (ö. 21-642) şiirle Hz. Peygamber'e haber vermiştir.⁶²

Hız. Peygamber ile sahâbe arasında şiir o kadar farklı konularda kullanılmaktadır ki, bunlardan biri de Huzaa kabilesi temsilcisi, düşman oldukları Bekre oğullarına müşriklerin silah yardımı yaptıklarını Hz. Peygamber'in de kendilerine yardım etmesi gerektiğini⁶³ uzunca bir şiir okuyarak haber veriyor.⁶⁴ İbn Abdilberr burada şiir okuyan kişinin Zühre b. Surad Ebû Surad el-Ceşmi es-Sa'dî olduğunu nakletmektedir.⁶⁵

Sahâbenin Hz. Peygamber ile aralarında şiirin bir bağ oluşturmasının yanı sıra sahâbenin içindeki duyguları kavimlerine haykırmak için bir araç olduğu da hadis rivayetlerinde göze çarpmaktadır. Ömer'in Müslüman olduğunu Ka'be'nin yanına gelerek haykırması bunun en göze çarpan örneğidir.⁶⁶ Sahâbe bazen içlerindeki duyguları birbirlerine şiir yoluyla ilettikleri olurdu. Bazen bu durum, şiirsel atışmalara varırdı. Hubeys b. Halid, Mekke'nin tepelerinde gezinirken topluluğa Hz. Peygamberi övücü mahiyette şiirler okudu. Bunu duyan Hassân b. Sâbit (ö. 682) ona aynı şekilde şiirle karşılık verdi.⁶⁷

3. Hüzünlü Anlarında Ağıt Yakma Vesilesi Olması

Hüzünlü anlarda şiir okumak cahiliyet döneminde de görülen bir husustu. Seleme b. Hişâm (ö. 14-636), Müslüman olup Mekke'den önce Habeşistan'a sonra Medine'ye hicret edince annesi onun ardından ağıtlar yakmıştı. Beş çocuğunun ikisi Bedirde öldürüldü. Bunlardan birisi de Ebû Cehildi. Ebû Cehil'in kardeşi Seleme İslamı seçince Mekke'de olağa-

⁶² Heysemî, *Mecmâ*, VIII, 448, 449.

⁶³ Bekreoğullarıyla Huzaa kabilesi cahiliye döneminden beri savaş halindeydiler. Müşrikler Bekreoğullarını, Hz. Peygamber'de Huzaa kabilesini destekliyordu. Daha sonradan iki kabileye silah desteği olmaması hakkında antlaşmaya varıldı. Fakat müşrikler antlaşmayı bozarak Bekreoğullarına silah yardımı yaptılar. Onlar da Huzaağullarına üstünlük kurdular. Ardından Ebû Süfyan yaptıklarını örtbas etmek için Medine'ye geldi. Sırasıyla Ebûbekir, Ömer ve Fatımayla görüştü. Ebûbekir ona "Antlaşmayı bozduklarını haklarındaki kararı Allah ve Rasûlu vereceğini" bildirdi. O, Ömer ve Fatıma'dan da aynı cevapları aldı. Rasûlullâh ile görüşmeden geri döndü. Bunun üzerine müşrikler hakkında Tevbe 9/13-5 ayetleri indi. Tahavî, III, 312-314.

⁶⁴ Tahavî, *Şerh*, III, 313.

⁶⁵ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, I, 299.

⁶⁶ Heysemî, *Mecmâ*, VIII, 451.

⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 253.

nüstü işkencelere maruz kaldı, hapsedildi.⁶⁸ Rasûlullâh Seleme b. Hişâm ve onun durumundaki Ayyâş b. Ebî Rebîa, Velid b. Velid gibi mustad'afların kurtulmaları için namazda rükûdan doğrulunca⁶⁹ kunut okudu.⁷⁰ Seleme b. Hişâm kendisine yapılan zulümlerden kurtulunca annesi onu için ağıtlar yakmıştır.⁷¹

Ölünün arkasından ağıt yakma cahiliye toplumunda görülen bir başka üzüntü hadisesiydi. Aslında ölünün arkasından ağıt yakma ölüye değer verme anlamına geliyordu. Ünlü şair Lebid (ö. 660), üvey ağabeyi Erbed'le amcası Ebu Bera'ya vefasını göstermek için öldüklerinde ağıt yakmıştı.⁷² Ağıt yakmada kadınların ön plana çıktıklarını görmekteyiz. Ağıt yakan kadınların siyah elbise giydikleri, yakalarını yırtıp yüzlerini tırmaladıklarını bilmekteyiz. Bazen de düşman taraf yakılan ağıttan memnun olmasın diye ağıt yakmadıkları da olmuştur. Müşrikler Bedir'de ağır bir yenilgi alınca ağıt yakmayı aralarında yasaklamışlardır.⁷³

Ağıt yakma, sahâbe arasında Hz. Peygamber'in vefatında da görülmüştür. Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: Hz. Peygamber'in hastalığı ağırlaştığında hastalığın sıkıntısı ve üzüntüsü onu iyice sarmıştı. Hz. Fâtıma da babasına, "Ah babacım ah!" demişti. Bu sözü duyan Rasûlullâh, "Kızım! Bu günden itibaren artık babana hiç bir sıkıntı uğramayacak." buyurdu. Rasûlullâh vefat ettiğindeyse Fâtıma şöyle diyordu:

يا أبتاه أجا ب ربأ دعاه يا أبتاه من جنة الفردوس مأواه
يا أبتاه الى جبريل نفعاه⁷⁴

"Ah babacım ah! Rabbisinin davetine icabet etti. Ah babacım ah! Firdevs cenneti makamı olan babam. Ah babacım ah! Cebrail'e öleceğini haber verdi!"

Rasûlullâh defnedilince Fâtıma Enes'e şöyle söyledi: "Ey Enes! Rasûlullâh'ı (sevmenize rağmen) onun mubarek vücuduna toprak atarak onu gömmeye gönlünüz nasıl razı oldu."⁷⁵

⁶⁸ Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, VI, 117, 118.

⁶⁹ Müslim, *Mesâcid*, 294.

⁷⁰ Buhârî, *Ezân*, 128.

⁷¹ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, I, 351, 352.

⁷² Özdemir, "Lebid", s. 121.

⁷³ Ögmüş, *Cahiliye Dönemi*, s. 176.

⁷⁴ Buhârî, *Megâzi*, 445.

Aynî bu sözün devamında şunu ekliyor: “Elbette Enes’in bu işe gönlü el vermemiştir. Enes’in Rasûlullâh’ı gömmesi, onun emrine imtisâl içindi.”⁷⁶

Hız. Peygamber’in vefatının ardından başka şiirlerinde okunduğu çeşitli kaynaklarda nakledilmiştir. Fatıma binti el-Ahcem el-Huzâiyye’ye ait olduğu söylenen aşağıda bir bölümünü vereceğimiz şiir, Aişe (ö. 57-676) ve Fatıma tarafından da okunmuştur.

قد كنت لي جبلا ألوذ بظله فتركتني أضحي بأجرد ضاح

Sen benim için gölgesine sığındığım bir dağ mesbesinde idin.

Beni terk edip gittin, çıplak bir alanda güneşe maruz bıraktın.⁷⁷

Bu mersiye'nin bir benzerini de Safiyye binti Abdilmuttalip okumuştur. İbn Abdilberr’in nakline göre onun okuduğu daha uzunca bir mersiye'dir.⁷⁸ Muallaka şairi Lebid (ö. 660)'de vefat etmeden önce oğluna “Ben ölünce yüzümü kıbleye çevir. Hiçbir kadın, ağıt yakmasın. İki kap yemeği doldur. Mescide götür. Orada dağıt ve Müslümanları cenazeme davet et!” dedikten sonra ölümden ibret almayla ilgili içerisinde Allah’a isyan cümlesi bulunmayan uzunca bir şiir okuyor.⁷⁹

Buradan da anlaşılacağı üzere sahâbe gerek Hız. Peygamber’in vefatından sonra ve gerekse kendi vefatlarındaki şiirlerinde Allah’a isyan anlamına gelebilecek sözlerden uzak durmaktadırlar.

4. Düşmanın Moralini Bozma Vesilesi Olması

Cahiliye döneminden beri kabileler arasındaki savaşlarda şiir yoluyla tarafların birbirleriyle atışmaları olağan bir şeydi. Hız. Peygamber de sahâbesinin arasındaki bu olguyu İslam adına kullanmaları hususunda onları teşvik etmiştir. “Kureyş’i hicvediniz. Çünkü Kureyş’e şiirle hicivde bulunmanız yayından fırlayan oktan onlarda daha şiddetli bir etki bırakır.”⁸⁰ hadîsi sahâbe arasında şiirin bir cihat ve kâfirin moralini bozma aracı olarak görülmesini sağlamıştır. Bu yüzden sahâbe,

⁷⁵ Buhârî, *Megâzi*, 445.

⁷⁶ Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, c: XVIII, s. 106.

⁷⁷ Öğmüş, *Cahiliye Dönemi*, s. 148, 149.

⁷⁸ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, I, 44; İbn Hibban, *el-İhsan Bi Tertîbi Sahih-i İbn-i Hibban*, thk. Şuayip el-Arnâvut, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1991-1414, s. 6243.

⁷⁹ Özdemir, “Lebid”, s. 122.

⁸⁰ Müslim, *Fezâilu's-Sahabe*, 157.

şiiirlerinde dînen söylenmesi haram olan sözleri kâfirlere söylemişlerdir.⁸¹ Kur'an'da kâfirlere sert söz söylemek müminlerin özellikleri arasında sayılmaktadır. Bu sayede kalplerindeki müminlere karşı bulunan nefretin gideceği haber verilmektedir.⁸² Hassân b. Sâbit (ö. 682), Abdullah b. Revaha, Ka'b b. Malik ensâr şairlerdendi. Hassân ve Ka'b, müşrikleri Cahiliyet adetleri hususunda hicvederdi. Abdullah b. Revaha ise onları küfürleri ile ayıplardı.⁸³ Hadîs kaynaklarında bu üç şairin müşriklere karşı hicivleri geçmektedir.⁸⁴ Bunların yanı sıra Amir b. el-Ekvâ,⁸⁵ Hubeyb (Ö. 3) b. Hadîc de müşriklere karşı şiir okuyan sahâbîlerdendi.

Müşrikler Hubeyb (Ö. 3)'i esir almışlardı. Onu öldürmeğe karar verdiler. Hubeyb (Ö. 3)'i harem sınırlarının dışına getirdiler. Hubeyb (Ö. 3) öldürülmeden önce iki rekat namaz kıldı. Onlara, "Eğer ölümden korktu demeyeceğinizi bilsem namazımı daha da uzatırdım." Dedikten sonra şöyle dua etti, "Allah'ım onların sayılarının kökünü kazı, paramparça edip onları öldür, onlardan hiç kimseyi bırakma" diye dua etti. Sonra şu şiiri okudu:

فلست أبالي حين أقتل مسلماً عل أي جنب كان الله مصرعي
وذلك في ذات الأله وان يشأ يبارك على أوصال شلو ممزع

Müslüman olarak ölüp düşeceğim yer de Allah'ımın mekânı ol-
duktan sonra, gerisi hiç önemli değil!

İşte bu yüzden, o paramparça olacak organlarımı dilerse birleştire-
rek mübarek kılarak, beni sevaba⁸⁶ ulaştırmasını (umuyorum).

Bu şiiri okuduktan sonra Ukbe b. Hâris kalktı ve onu şehit etti.⁸⁷

Bu hadîsin şerhinde Bedreddin Aynî, Hubeyb (ö. 3)'in okuduğu şi-
irin tamamını verir.⁸⁸

⁸¹ Dursun Hazer, "Hz. Peygamber'in Şairi Hassan b. Sâbit'in Şiirlerinde Övülen ve Yerilen Değerler", *İslâmî İlimler Dergisi*, (2006), s. 96, 97.

⁸² Tevbe, 9/73.

⁸³ Hazer, "Değerler", s. 87.

⁸⁴ Buhârî, Edeb, 175; Müslim, Fezâil, 151, 152; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 271.

⁸⁵ Buhârî, Megâzî, 335.

⁸⁶ Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XIV, 432.

⁸⁷ Buhârî, Megâzî, 38.

⁸⁸ Bkz. Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XIV, 432. İbn Hişâm (ö. 218), âlimlerin pek çoğuna göre burada geçen uzunca şiirin Hubeyb (ö. 3)'e ait olduğu konusunda şüphelerinin olduğunu belirtir.

Bedreddin Aynî, bir müslümanı zelil duruma düşürmeğe çalıştıklarında düşmanın burnunu kırmak ve rûhen yenilenerek sabra destek olması açısından şiiirden istifade edilmesi gerektiğini belirtir.

Bu hadîste Hubeyb (ö. 3) müşriklere karşı Allah'a olan imanını haykırmıştır. Allah'a teslim olmaktan dolayı mutludur. Başına gelen ölüm bile olsa Allah ile olduktan sonra tasalanmaya gerek olmadığını ifade etmiştir. Esir olmasına, idam edilmesine rağmen müşriklere karşı dik ve onurlu durmasını bilmiştir. Bu yüzden kıldığı namazı kısa kesmiştir.

Şa'bî (ö. 104), Amir b. Sa'd (ö. ?), Muhammed b. Sirin (ö. 110-729), Saîd b. Müseyyeb (ö. 91), Sevrî (ö. 161), Evzaî (ö. 157), Ebû Hanife, İmâm Şâfii (ö. 204) vb. alimler, şiirin cihat aracı olması sebebiyle şiirle işigali caiz görmüşlerdir.⁸⁹

SONUÇ

Şiir, sahâbe arasında cahiliye devrindeki rolünü biraz daha geliştirerek toplum arasında yerini almıştır. Cömertlik, yaşlılara saygı vb. insani değerler yanında "Tevhid, Rasûlullah sevgisi, cihat vb." konuları da içerisine alarak sahâbe toplumu arasında yerini korumuştur. Kavmiyetçilik, kin duygularıyla savaşlarda söylenen şiirler yerine cihadın ön plana alındığı şiirlere yer verilmiştir. Sahâbe şiiri, İslam'ın yayılmağa başladığı andan itibaren sahâbe-Rasûlullah, sahâbe-müşrikler veya sahâbenin kendi arasında iletişim vasıtası olmuştur. Bu iletişim zaman zaman tebliği, imânı, biat etmeyi veya hataları izale etmeği kendisine görev edinmiştir. Sahâbe, şiir becerilerini kullanarak evvelki kırgınlıkları ortadan kaldırmayı çalışmıştır. Sahâbe, şiiri hüznü anlarında ifadeleri anlatma vasıtası, yardıma muhtaç olduklarında imdat isteme vesilesi, Müslüman olduklarında Allah'a şükretme aracı olarak kullanmışlardır. Hulâsa cahiliye döneminde şiir söylemek amaç iken, sahâbe toplumunda araç haline dönüşmüştür. Cahiliye de böbürlenme, düşmanı alt etme aracıyken sahâbe de cihad duygusunu zinde tutma vesilesi olmuştur. Fakat üzüntü veya sevinç anlarında şiiri bahane ederek ağızlarından dînen günah sayılabilecek bir hususun çıkmadığını görmüş olduk.

⁸⁹ Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XII, 288.

Sahâbe şiirini, hadis rivayeti açısından değerlendirdiğimizde şunu ifade etmemiz mümkündür: “Sahâbenin şiir ezberlemesi, hadis rivayetlerinin sonraki nesle aktarılmasında kolaylık sağladığı bilinen bir gerçektir. Konu, bu açıdan değerlendirildiğinde şiir rivayetinin, hadis rivayetini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Bizim bu çalışmamızda Hz. Peygamber (sas.)’in hadislerinin ve ayetlerin, sahâbe şiirini konusal açıdan olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Netice itibariyle sahâbe, cahiliye dönemindeki şiirden gelen ezberleme ve nakletme kabiliyetlerini hadis rivayetinde kullanmışken, Hz. Peygamber (sas.) ve Kur’an’dan elde ettikleri kazanımları da şiirlerine yansıtmışlardır.”

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayip el-Arnaut, Beyrut: 1998-1419.
- Aynî, Bedruddin Ebu Muhammed, *Umdedü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Azîmâbâdî, Ebû Abdîrahman Şeref, *Avnu'l-Ma'bûd Alâ Şerhi Süneni Ebî Dâvûd*, Beyrut: Dâru İbni Hazm, 1426-2005.
- Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1998, XVII, 384-396.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Câmiu's-Sahih, Musahhah ve Mudekkik Takdîm Muhammed Ahmed el-Hallâf*, Lübnan: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, tsz.
- Darekutnî, Ali b. Ömer, *Sünen*, thk. Şuayip el-Arnaut, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004-1424.
- İsmail Durmuş, “Şiir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 2010, XXXIX, 144-154.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, İstanbul: Beyân Yayınları, 2009.
- Hazer, Dursun, “Hz. Peygamber’in Şairi Hassân b. Sâbit (ö. 682)’in Şiirlerinde Övülen ve Yerilen Değerler”, *İslâmî İlimler Dergisi*, 2006, I, 85-116.
- Heysemî, Ebûbekir, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414.
- İbn Abdî'l-Berr, Ebû Ömer, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashab*, Lübnan: Mektebetü'l-Asriyye, 1431-2010.
- İbn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe fi-Temyîzi's-Sahâbe, Lübnan: Beytu'l-Efkâr, 2004.
- , el-Askalânî, *Nüzhetü'n-Nazar Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*, Dâru İbnu Recep, 2006.
- İbn Hibban, el-Ihsan Bi Tertîbi Sahih-i İbn-i Hibban, thk. Şuayip el-Arnaut, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1991-1414.
- el-Kureşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebi'l-Hattâb, Beyrut: Cemheretu eş'âri'l-Arap, 1424-2003.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Ebûbekir, *el-Câmî li-Ehkâmi'l-Kur'an*, Kahire: Dâru Âfâki'l-Arabî, 1431-2010.
- Kutup, Seyyid, *Fi-Zilâli'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 2003-1423.

- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. El-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, Tahriç: Muhammed b. İyâdi, Kahire: Mektebetü's-Safâ, 2003-1424.
- Öğmüş, Harun, *Cahiliye Döneminde Araplar*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Özdemir, Abdurrahman, "Muallaka Şairi Bir Sahabi: Lebid (ö. 660) b. Rabia", *İslâmi İlimler Dergisi*, (2006), I, 117-144.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, Mu'cemu'l-Kebir, Tahriç: Muhammed el-Asyûti, Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.
- Tahâvî, Ebû Câfer, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zehra- Muhammed Seyyid, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994-1414.
- Yalar, Mehmet, "İslami Arap Şiiri ve Hz. Peygamber", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2009), XVIII, 61-88.
- Zebîdi, Zeynuddin, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, trc. Ahmed Naim, Kamil Miras, Ankara: Emel Matbaacılık, 1980.

